

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

СОСНІН Олександр Васильович

УДК 352.01

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ РЕСУРСОМ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Одеса – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі правових проблем політології Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
КРЕСІНА Ірина Олексіївна,
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України,
завідувач відділу правових проблем політології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
МАКАРЕНКО Євгенія Анатоліївна,
Інститут міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри міжнародних комунікацій і зв'язків
з громадськістю;
доктор політичних наук, професор
ШУБА Олексій Васильович,
Апарат Верховної Ради України,
заступник завідувача відділу;
доктор філософських наук, професор
ЛУКАШЕВИЧ Микола Павлович,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості,
професор кафедри соціології і соціальної роботи

Провідна установа: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України,
відділ теоретичних і прикладних проблем політології, м. Київ

Захист відбудеться 03.06.2005 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д
41.086.02 в Одеській національній юридичній академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул.
Піонерська, 2, ауд.312.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної юридичної
академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 28.04.2005 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Єфтені Н.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Масова комп'ютеризація, розвиток новітніх інформаційних і комунікаційних технологій зумовили потужний прорив у сфері освіти, бізнесу, промислового виробництва, наукових досліджень та соціального життя. Інформація перетворилася на глобальний незнищений ресурс людства в цілому та кожної нації зокрема. Відтак нова епоха розвитку цивілізації – це доба інтенсивного розвитку та освоєння інформаційного ресурсу. Цей ресурс є явищем достатньою мірою самостійним і справляє безпосередній вплив на процеси соціального управління і суспільного розвитку, забезпечуючи стабільність, самодостатність і високий рівень самоорганізації суспільного організму як цілісної системи.

Запровадження новітніх інформаційних технологій об'єктивно зумовило наростання інформаційного протиборства у політичній сфері. Стабільність політичної системи залежить від того, як швидко політична еліта отримує інформацію, якою є якість останньої і наскільки оперативно й адекватно вона реагує на цю інформацію. В результаті аналізу інформації про зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі політична еліта розробляє заходи щодо розвитку і збереження стабільності політичної системи держави. Це дало підстави деяким дослідникам стверджувати, що політична діяльність – це інформаційна боротьба за управління свідомістю політичної еліти та соціальних груп суспільства. Крім того, інформація стала індикатором розвитку світової політики, боротьби політичних еліт.

Становлення інформаційного суспільства та кардинальний вплив інформаційного розуму на виробництво, управління, свідомість і поведінку людей, на соціальне і політичне життя в цілому актуалізують проблему осмислення інформації як інструмента влади та вироблення такої політики держави, яка б забезпечувала національну безпеку, національні інтереси й суспільний прогрес в цілому в результаті ефективного управління інформаційним ресурсом України.

У сучасній політологічній літературі цілком слушно констатується необхідність дослідження соціально-політичних аспектів становлення інформаційного суспільства (праці Д.Бела, Г.Белова, У.Дайзарда, В.Іноземцева, М.Кастельса, К.Мея, Е.Тофлера, Ф.Уебстера), системи інформаційної безпеки (у статтях і монографіях І.Панаріна, А.Стрельцова), інформаційного права (праці А.Агапова, А.Антопольського, Ю.Батурина, І.Бачило, К.Беякова, О.Гаврилова, В.Копилова, Т.Костецької), формування інформаційного простору (в дослідженнях О.Зернецької, О.Дубаса, В.Соловйова, І.Чижа, А.Шевцова та Г.Мернікова), вироблення ефективної інформаційної політики (книги І.Арістової, К.Беякова, В.Брижка, О.Гальченка та Л.Цейтліної, В.Коляденка,

О.Литвиненка, Є.Макаренко), розвитку державного управління в галузі інформаційного ресурсу (праці А.Антопольського, І.Бачило, Г.Белова, І.Тиновицької).

Аналіз праць зазначених авторів дав змогу дисертанту виокремити малодосліджені й зовсім не досліджені аспекти проблеми державного управління та відповідної політики в галузі ефективного використання інформаційного ресурсу України. Ці аспекти не були предметом спеціальних політологічних досліджень, а лише частково розглядалися в контексті проблематики інформаційного суспільства та інформаційної політики. Спеціальні монографічні дослідження державної політики в галузі управління інформаційним ресурсом України відсутні.

Відтак потреба в дослідженні особливостей реалізації політики України у сфері управління національним інформаційним ресурсом зумовила необхідність політологічного аналізу цих проблем. Їх вирішення сприятиме як оптимізації відповідної політики держави та забезпеченню національної безпеки, так і розв'язанню проблем гармонізації національного законодавства та законодавства Європейського Союзу в сфері інформаційного права, забезпечення прав людини і громадянина. Усе це зумовило актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках планової дослідницької теми відділу правових проблем політології “Теоретико-методологічні проблеми співвідношення політики, права і влади” Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України у 2002–2004 роках (№ державної реєстрації РК 0102U007073), а також планової дослідницької теми “Державна стратегія реформування інформаційної інфраструктури України та захисту її інформаційних ресурсів” Інституту стратегічних досліджень при Президенті України в 2001–2002 роках (№ державної реєстрації 0101U004301).

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертації є створення концепту державної політики в галузі формування, ефективного використання і правового регулювання інформаційного ресурсу України. З огляду на поставлену мету визначено такі дослідницькі завдання:

- з'ясувати роль держави в регулюванні інформаційної діяльності в умовах становлення інформаційного суспільства;
- визначити зміст і обсяг поняття “інформаційний суверенітет”, основні завдання щодо забезпечення інформаційного суверенітету Української держави;
- здійснити класифікацію національних інтересів у інформаційній сфері за їх суб'єктами;
- визначити сутність, мету, принципи, об'єкти, завдання державної інформаційної політики в умовах переходу до інформаційного суспільства;

- визначити принципи, напрями й особливості діяльності органів державної влади щодо управління інформаційним ресурсом України;
- визначити основні функції, завдання, напрями оптимізації організаційної структури органів влади, які відповідають за інформаційну сферу;
- створити концепцію правового регулювання використання інформаційного ресурсу з метою забезпечення ефективного функціонування інформаційної сфери держави, її інтеграції у світовий інформаційний та політико-правовий простір.

Об'єктом дослідження є державна політика України в інформаційній сфері загалом та щодо управління інформаційним ресурсом зокрема.

Предметом дослідження є особливості функціонування інформаційного ресурсу України як системи в умовах суспільної трансформації.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження стали як філософські, загальнонаукові, так і спеціальні наукові методи, найбільш ефективні для пізнання політичної та інформаційної сфери. Застосування діалектичного методу дало можливість, по-перше, проаналізувати функціонування системи органів влади, які відповідають за інформаційну сферу, у взаємозв'язку із загальними напрямками державної політики та реаліями формування інформаційного суспільства на національному та міжнародному рівнях; по-друге, значно глибше осягнути зміст та сутність інформаційного ресурсу, що розглядається як суперечлива єдність різнопорядкових феноменів.

Поєднання методів аналізу та синтезу зумовило двохаспектний розгляд проблем здійснення політики держави в інформаційній сфері. Автор спирався на значний фактологічний матеріал як сукупність явищ (діяльність різних суб'єктів щодо управління інформаційною сферою), узагальнення та синтез якого дали змогу концептуалізувати модель управління в інформаційній сфері та визначити її проблемні елементи.

Застосування системного підходу дало змогу представити сукупність повноважень окремих органів влади як цілісну систему виконання основних функцій держави щодо управління інформаційним ресурсом.

Структурно-функціональний метод використаний автором при аналізі адекватності системи органів влади, що відповідають за інформаційну сферу, та їх повноважень функціям державної політики щодо управління інформаційним ресурсом України.

Синергетичний метод було застосовано дисертантом при аналізі функціонування прямих і зворотних зв'язків у системах, якими є інформатизація, інформаційна політика, інформаційний ресурс як об'єкти наукового дослідження та державного управління.

Порівняльний метод дав змогу дисертанту розкрити пріоритети та особливості інформаційної політики різних країн, вирізнити моделі інформаційної стратегії держав у контексті суспільної трансформації, глобалізації та формування інформаційного

суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена як сукупністю поставлених завдань, так і засобами їх розв'язання. У дисертації здійснено комплексний аналіз особливостей здійснення державної політики в галузі управління інформаційним ресурсом України, на основі чого вироблено концептуальні положення і рекомендації щодо оптимізації цієї політики в умовах формування інформаційного суспільства.

У межах дослідження одержано результати, які мають наукову новизну.

1. Вперше у політологічному контексті обґрунтовано висновок про взаємозумовленість тенденцій утвердження інформаційного суспільства, насамперед у сфері політики, і посилення ролі держави як гаранта забезпечення переваг позитивної свободи (добробуту, одержання знань, інформації, реалізації політичних інтересів).

2. Уточнено поняття інформаційного суверенітету держави. Доведено, що нагальним питанням забезпечення інформаційного суверенітету держави є визначення зовнішніх і внутрішніх загроз, якими для України є непрозорість міжнародного інформаційного простору, децентралізація контролю за інформаційною діяльністю, інформаційна експансія інших країн, використання інформаційної інфраструктури для транзиту масивів інформації через кордони держави на умовах транснаціональних інформаційних монополій.

3. Сформульовано поняття національних інтересів як визнаної державою і забезпеченої правом збалансованої сукупності інтересів особи, суспільства і держави, реалізація якої є гарантією існування, безпеки і сталого розвитку нації. Діяльність держави щодо забезпечення національних інтересів має здійснюватися за певним алгоритмом у декілька послідовних етапів. Здійснено класифікацію національних інтересів в інформаційній сфері: інтереси особи, інтереси суспільства, інтереси держави. Охарактеризовано особливості цих видів національних інтересів у інформаційній сфері.

4. Визначено сутність, мету, принципи (відкритості, рівності інтересів, системності, пріоритетності вітчизняного виробника, соціальної орієнтації, державної підтримки, верховенства права), об'єкти (система формування і використання інформаційних ресурсів; інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура; науково-технічний і виробничий потенціал; ринок інформаційних і телекомунікаційних засобів, інформаційних продуктів і послуг; домашня комп'ютеризація; міжнародне співробітництво; системи забезпечення інформаційної безпеки; правова база інформаційних відносин), завдання (модернізація інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, ефективне використання національного інформаційного ресурсу та забезпечення вільного доступу до нього, забезпечення громадян суспільно значущою

інформацією і розвиток незалежних ЗМІ) державної інформаційної політики України, її особливості за умов переходу до інформаційного суспільства.

5. Визначено основні принципи і напрями діяльності органів державної влади щодо створення інформаційного суспільства в Україні, розв'язання завдань формування національного інформаційного простору і входження України у світове інформаційне співтовариство.

6. Окреслено основні напрями і пріоритети правового регулювання функціонування інформаційного ресурсу: роль держави у формуванні та використанні національної інформаційної інфраструктури; визначення і статус державних інформаційних ресурсів; правовий статус інформаційних ресурсів у системах права власності та інтелектуальної власності; використання інформації з обмеженим доступом при міжнародному співробітництві в різних сферах.

7. Концептуалізовано систему управління і захисту інформаційного ресурсу України. Визначено стратегію управління національним інформаційним ресурсом: формування ринку інформаційних продуктів і послуг; удосконалення інформаційної інфраструктури, її організаційно-правових засад, створення відповідних структурно-функціональних ланок, розвиток вітчизняної бази інформаційно-телекомунікаційних технологій для інформаційної діяльності у науково-технічній сфері, системі охорони об'єктів інтелектуальної власності при здійсненні трансферу технологій; впровадження організаційних (за вертикаллю) умов для здійснення управлінських заходів щодо створення загальної системи захисту інформаційних ресурсів з обмеженим доступом та відкритої інформації, важливої для суспільства і держави.

8. Визначено поняття інформаційного ресурсу та його найважливіші ознаки. Відповідно до класифікації інформаційних ресурсів за джерелами, метою створення та за специфікою діяльності користувача й споживача здійснено класифікацію видів інформаційних ресурсів та категорій інформаційних ресурсів.

9. Визначено функції державного управління інформаційною сферою і завдання державної політики в галузі управління інформаційним ресурсом, а також функціональну структуру організаційно-правової системи державного управління інформаційним ресурсом України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації розширюють простір для подальшого теоретичного дослідження проблематики вдосконалення державної політики у сфері управління інформаційним ресурсом, для розробки нормативно-правового забезпечення інформаційної діяльності в Україні та інших пострадянських країнах.

Робота може бути використана при підготовці загальних і спеціальних курсів у вищих закладах освіти, написанні підручників і навчальних посібників з державної політики, теорії прав людини, інформаційного права, проблем інформаційного суспільства, теорії масової комунікації, з державного управління, основ національної безпеки тощо.

Окремі положення роботи та практичні рекомендації можуть бути використані органами державної влади у практичній діяльності, пов'язаній з управлінням інформаційною сферою, обігом інформації та ін.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана й обговорена у відділі правових проблем політології Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України. Основні положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження були апробовані на круглих столах “Наука та інформаційні ресурси в контексті національної безпеки” (Київ, 1999 та 2000); XVIII міжнародному симпозіумі з наукознавства та науково-технічного прогнозування “Наука і використання наукових знань в країнах з перехідною економікою” (Київ, 2000); VI міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання розвитку інноваційної діяльності” (Сімферополь, 2001); міжнародному симпозіумі “Роль міжнародних організацій в розвитку загальноєвропейського науково-технологічного простору” (Київ, 2001); міжнародній конференції “Інноваційна модель та стратегія єдиного розвитку” (Івано-Франківськ, 2002); VIII міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання розвитку інноваційної діяльності” (Сімферополь, 2003); міжнародному симпозіумі “Фундаментальні дослідження в сучасному інноваційному процесі: організація, ефективність, інтеграція” (Київ, 2003); IX міжнародній науково-практичній конференції “Побудова інформаційного суспільства: ресурси і технології” (Київ, 2002); міжнародному конгресі “Інформаційне суспільство України – стан, проблеми, перспективи” (Київ, 2000); міжнародних конгресах “Розвиток інформаційного суспільства в Україні” (Київ, 2001); “Інформаційне суспільство: стратегія розвитку в XXI столітті” (Київ, 2003); конференції “Електронний уряд” (Київ, 2003); IT-форумі у рамках XI міжнародної виставки “Інформатика і зв’язок – 2003”, секція “Програма Електронна Україна” (Київ, 2003); науково-практичній конференції “Стан і перспективи законодавчого забезпечення діяльності засобів масової інформації в Україні” (Київ, 2004); міжнародній науково-практичній конференції “Наука, інновації та розвиток регіонів” (Львів, 2004); міжнародній конференції “Влада та журналістика у демократичному суспільстві” (Київ, 2004); науково-практичній конференції “Вибори: рівність можливостей” (Київ, 2004); “круглому столі” з обговорення проекту Концепції національної інформаційної політики (Київ, 2003); “круглому столі” “Українська журналістика у виборчій кампанії 2004 року” (Київ, 2004); науково-практичній конференції “Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції” (Київ, 2003).

Наукові положення і висновки дисертації були реалізовані автором при обговоренні та опрацюванні під егідою Державного комітету телебачення і радіомовлення України матеріалів законодавчих і нормативно-методичних актів у сфері інформаційної політики держави, зокрема: у 2002 р. – у громадському обговоренні Концепції національної інформаційної політики; у 2003 р. – у роботі колегії Держкомтелерадіо України щодо розгляду проекту Концепції і структури проекту Інформаційного кодексу України; у нормопроєктувальній роботі: керівник робочої групи Міжпарламентської асамблеї держав-учасниць СНД з підготовки Модельного інформаційного кодексу для країн Співдружності у 2001 – 2005 рр.; положення дисертації було використано при розробці розділів проекту Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про науково-технічну інформацію”; як заступник Голови Державного комітету України з питань державних секретів та технічного захисту інформації в період 1994–1999 рр. був відповідальний за зв’язок з Верховною Радою України, брав безпосередню участь у підготовці законодавчих та інших нормативно-правових актів України, зокрема Закону України “Про державну таємницю”, “Положення про технічний захист інформації”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України та ін.

Наукові здобутки дисертанта були апробовані під час його роботи у складі Міжвідомчого комітету з проблем захисту прав на об’єкти інтелектуальної власності при Кабінеті Міністрів України з 2000 р. та наглядової ради Чорнобильського центру з проблем ядерної безпеки, радіоактивних відходів та радіоекології – від Держкомсекретів України – з 1998 по 1999 рр.

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладені у 34 наукових публікаціях, 33 з яких у фахових виданнях, визначених ВАК України.

Структура дисертації. Специфіка проблем, що стали об’єктом дисертаційного дослідження, мета і завдання роботи зумовили її структуру. Робота складається із вступу, п’яти розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (408 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 395 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** автор обґрунтовує актуальність дисертаційної теми, показує ступінь її наукової розробки, визначає мету, завдання, предмет і об’єкт, а також методологічну основу дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, розкриває зв’язок дисертації з науковими програмами та темами, апробацію результатів дослідження, структуру роботи.

У **першому розділі “Теоретико-методологічні підходи до проблеми державного управління інформаційним ресурсом України”** здійснено аналіз наукових праць

вітчизняних і зарубіжних учених з проблематики дисертаційного дослідження. Дисертант відзначає, що проблема управління науковим знанням, інформацією стала предметом наукових дискусій. Перша позиція полягає в тому, що людство вступило у нову еру – інформаційного суспільства, в його основі нова парадигма: суспільство базується у своєму розвитку й прогресивному поступі не на матеріальних, а на постматеріальних цінностях, основною серед яких є інформація, знання. Саме ця інформація докорінно змінює світ і зумовлює революційні зміни самих засад суспільного життя, політичної практики, а відтак інститут держави і державна влада остаточно занепадають. Цю позицію в різних ідейних модифікаціях обстоювали Д.Бел, Ф.Мечлап, М.Порат, П.Дракер, В.Дайзард, Е.Тоффлер, Дж.Нейсбіт, праці яких аналізує в роботі дисертант. У роботі розглядаються і теоретичні підходи до питання впливу інформаційного суспільства на розвиток економіки, на перетворення самої людини (праці М.Кастельса, Ф.Уебстера, А.Дафа та ін.).

Інша позиція щодо ролі держави в управлінні інформаційним ресурсом (представлена працями К.Мея, Т.Моріса-Сузікі, Л.Мамфорда, Ф.Енджела, Й.Масуди та ін.) полягає в тому, що суспільне буття у своїх сутнісних проявах істотно не змінилося, нові технології не вказують на радикальні зміни у виробничих відносинах та відносинах власності, а інформаційне суспільство містить суперечливі елементи, які відповідають кожному типу технік, і є логічним продовженням капіталістичного розвитку. Особливої уваги, на думку дисертанта, заслуговує мало кому відома позиція деяких західних учених (Енджела та інших), відповідно до якої найбільші зміни в суспільстві стануться навіть не у ринкових відносинах, а у сфері політики. І цей висновок виводить автора на аналіз ролі держави у здійсненні інформаційної політики, зміни її функцій щодо врегулювання відносин власності в інформаційному суспільстві.

У роботі аналізуються теоретичні положення І.Берліна, К.Мея, Дж.Нейсбіта, Ч.Ледбітера, Й. Масуди, П.Колока, М.Сміта про два виміри інтересів соціальних груп та індивідів – негативну (свободу від примусу) та позитивну (задня досягнення певних цілей) свободу, про нові імпульси розвитку політики завдяки новим технологіям комунікації, посилення індивідуальних засад у політиці в результаті використання інформаційно-комунікаційних технологій, про зростання інтересу до політичного життя в умовах інформаційного суспільства, про можливості інформації у реалізації свободи вибору, про перебудову суспільства як один з найважливіших результатів впливу цих технологій на соціальну сферу. Дисертант поділяє скептицизм К.Мея щодо революційних змін у політичному житті за умов інформаційного суспільства, його впевненість у зростанні потреби державного втручання у процеси стимулювання інформаційно-комунікаційних технологій, а також точку зору цього вченого: юридичне визнання власності зумовлює існування держави в тій формі, що дасть їй змогу

називатися дійовою особою економіки. Автор також солідаризується з думкою П.Дракера про зростання ролі держави як складової інформаційного суспільства, яка створює правовий простір інформаційного капіталу – інтелектуальної власності.

Важливого значення, на думку дисертанта, набуває висновок як зарубіжних, так і вітчизняних учених про те, що, по-перше, держава відіграє істотну роль у забезпеченні демократії інформаційного суспільства, по-друге, єдиною сферою, де держава має залишатися безроздільно панівною, є національна безпека і оборона, а відтак регулювати збереження і адекватне використання інформаційного ресурсу. В ситуаціях, коли знання та інформація як ключові ресурси інформаційної доби розглядаються як власність, роль закону, а відтак держави стала важливою, як ніколи.

Дисертант наголошує: у розумінні особливостей державного управління інформаційним ресурсом важливим аспектом є тлумачення самого інформаційного ресурсу не як наслідку інформаційної революції, а як передумови останньої. У контексті такого аналізу автор розглядає праці і точки зору таких вітчизняних та російських учених, як А.Антопольський, І.Арістова, І.Бачило, К.Беляков, В.Брижко, О.Гальченко, О.Дубас, А.Лукьянець, В.Мунтіян, О.Орехов, М.Попов, А.Стрельцов, В.Цимбалюк, І.Чиж та інші.

Аналіз стану наукової розробки та джерельної бази дослідження свідчить, що у політичній науці висвітлення даної проблеми тільки почалося, а це дає змогу виділити чітко виражену тенденцію піднесення дослідницького інтересу до цих питань.

У **другому розділі “Державна політика в інформаційній сфері”** розкриваються сутність, основні засади, пріоритети і особливості політики Української держави у сфері інформаційної діяльності. У *першому підрозділі “Інформаційна структура сучасного суспільства”* автор аналізує діяльність в інформаційній сфері таких суб’єктів, як особа, суспільство та держава. Головним об’єктом діяльності є інформаційний ресурс – організована сукупність інформаційних продуктів певного призначення, необхідних для забезпечення інформаційних потреб громадян, суспільства й держави у певній сфері життя чи діяльності. Перехід світового суспільства до інформаційної цивілізації перетворює інформаційний ресурс на стратегічний чинник розвитку країни.

Дисертант доводить, що сукупність організаційних структур з відповідним правовим, методичним, інформаційним, лінгвістичним, технічним і кадровим забезпеченням постійно здійснюють інформаційну діяльність, виконуючи завдання надійного функціонування інформаційних систем, застосування інформаційних технологій для обслуговування інформаційних потреб особи, держави і суспільства. Ця сукупність, на думку автора, є основою інформаційної інфраструктури держави. Інформаційна інфраструктура забезпечує можливість оперативного управління справами суспільства, силами і засобами протидії загрозам національним інтересам, реалізації встановленого

режиму доступу до інформації, що накопичується органами державної влади і державними установами. Вона підпорядкована основному завданню – отриманню і доведенню до споживача інформаційних продуктів та послуг через визначений технологічний процес науково-інформаційної діяльності. Форма послуги в інформаційній сфері може бути матеріальною або нематеріальною та комбінованою.

На основі порівняльного аналізу розвитку інформаційної інфраструктури в розвинених країнах та в Україні дисертант доводить, що вона стає об'єктом національних інтересів у зв'язку з її використанням для: реалізації функцій суспільства, і насамперед у сфері формування суспільної свідомості; управління суспільними і технологічними процесами, військом і зброєю, здійснення комерційних операцій торгового і банківського характеру, надання інформаційних послуг.

Головною метою України в інформаційній сфері, на думку дисертанта, слід вважати: захист внутрішньо- та зовнішньополітичних інтересів держави; реформування засобів масової комунікації згідно з демократичними принципами Ради Європи; формування інформаційних ресурсів єдиного українського інформаційного простору і концепції інформаційної безпеки; контроль за дотриманням принципів інформаційної політики та національного законодавства; розвиток інформаційної культури і духовного середовища.

У дисертації показано, що інформаційне суспільство передбачає достатній обсяг високоякісної інформації та необхідні засоби для її поширення, має такі характерні ознаки: інформація використовується як один із економічних ресурсів з метою підвищити ефективність виробництва, зміцнити конкурентоспроможність, стимулювати інновації; вона формує інформаційний сектор в економіці, який зростає швидше за інші, стає предметом масового споживання, формуючи глобальний інформаційний ринок.

У другому підрозділі *“Правове регулювання інформаційної сфери”* дисертант переконливо доводить, що правові аспекти інформатизації в Україні залишаються неврегульованими. Відповідний закон дає визначення інформаційних ресурсів, права власності на них, суб'єктів цього права, а також частково регламентує правовідносини, об'єктами яких виступають інформаційні ресурси. Але останнім часом намітився ряд проблем, вирішення яких потребувало доопрацювання відповідного Закону та прийняття інших нормативно-правових актів.

До зазначених проблем автор відносить: звужене визначення інформаційних ресурсів внаслідок використання застарілого поняття “документованої інформації”; недостатнє врегулювання правовідносин власності на інформаційні ресурси, їх суб'єктів та об'єктів, відсутність чіткого розмежування між різними категоріями суб'єктів суспільних інформаційних відносин та порядком їх здійснення; неврегульованість проблем, пов'язаних з інформацією персонального характеру.

Метою інформаційного законодавства є реалізація державної політики в умовах бурхливого розвитку суспільних інформаційних відносин в Україні: методів і засобів створення інформаційних ресурсів; їх обігу; збирання, накопичення, систематизації, використання і захисту. Правовідносини, що реалізують суб'єктивні права і обов'язки учасників інформаційного обміну, визначають декілька сфер правового регулювання. Залежно від місця здійснення відносин виникає проблема юрисдикції – право компетентних органів державної або іншої публічної влади вирішувати конфлікти, при необхідності встановлювати і реалізовувати санкції. До середини ХХ століття ця проблема вирішувалася переважно національним правом і частково міжнародним правом. Тепер правовий простір і більшою мірою зорієнтований на застосування норм міжнародного права, права міжнародних організацій, на облік і застосування норм права інших держав. Актуальним стає питання про створення міжнародного права у сфері інформаційного обміну.

В Україні зроблені лише перші кроки на шляху наукового осмислення інформаційного права. У державних органах і серед наукової громадськості підтримана ідея кодифікації інформаційного законодавства – розроблено проекти Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин та Інформаційного кодексу України.

Завдання, напрями і особливості державної інформаційної політики розкриваються дисертантом у *третьому підрозділі “Інформаційна політика в сучасному світі”*. Основними напрямками державної політики в інформаційній сфері України є: забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією; забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступ до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність ЗМІ; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії його монополізації.

Аналізуючи існуючі у світі програми, проекти, стратегії інформаційної політики, дисертант виокремлює інваріантні характеристики, які становлять ядро будь-якої концепції переходу до інформаційного суспільства (використання комплексного підходу, заснованого на дотриманні балансу інтересів держави, суспільства, бізнесових кіл, громадян; координуючі зусилля з боку держави, яка здатна захищати інтереси всього

суспільства; гуманістична спрямованість концепції має унеможливити ситуації, за яких будь-хто буде “виключений” з інформаційного суспільства, а воно буде розподілене на тих, хто має інформацію, та тих, хто її немає; економіка інформаційного суспільства заснована на знаннях, тому системи освіти і професійної перепідготовки мають забезпечити виконання цих умов, тобто інформаційне суспільство – це суспільство безперервного навчання). Автор робить висновок про те, що інформаційна політика в провідних країнах світу дедалі менше є політикою пропаганди і агітації і набуває якостей політики масової комунікації, обміну думками, активізації творчих здібностей людини.

Однією з основних проблем, без вирішення якої не можна вести мову про створення інформаційного суспільства, є забезпечення вільного доступу до світових інформаційних ресурсів. І це завдання не можна розв’язати в рамках сучасної “привласнюючої” цивілізації. Адже людство перебуває нині під впливом парадигми озброєного і захищеного споживання, суттєвою ознакою якої є диктатура масової культури і маргіналізація інтелектуалів. Водночас вирішення суперечності між об’єктивно суспільним характером знань і очевидною користю від одноосібного володіння інформацією та знаннями вимагає зміни цивілізаційних парадигм.

Серед негативних наслідків інформатизації, які можуть надати цьому процесу антигуманного характеру, дисертант виділяє прямі й непрямі. До прямих він відносить: повний контроль над особистістю; “інформаційний тоталітаризм”; “інформаційну експансію”; “інформаційну цензуру”. До непрямих – структурні зміни в суспільстві; підвищення вимог до інтелектуального і освітнього рівня людей; деперсоналізацію знань; перерозподіл інтелектуальних функцій між людиною і “машиною”.

У четвертому підрозділі “Засади інформаційної політики” дисертант вибудовує концепцію цієї політики, що ґрунтується на переосмисленні функцій і завдань держави щодо захисту національних інтересів та утвердження інформаційного суверенітету держави. На думку автора, інформаційний суверенітет держави повинен підтримуватись ефективними механізмами нейтралізації усіх видів інформаційних загроз – зовнішніх і внутрішніх (непрозорості для України міжнародного інформаційного простору, децентралізації контролю за інформаційною діяльністю, інформаційної експансії інших країн, використання інформаційної інфраструктури для транзиту масивів інформації через кордони держави на умовах транснаціональних монополій тощо).

У роботі дано визначення національних інтересів як визнаної державою і забезпеченої правом збалансованої сукупності інтересів особистості, суспільства і держави, реалізація яких є гарантією існування, безпеки і стабільного розвитку нації. Діяльність керівництва країни, громадських організацій не завершується на етапі усвідомлення потреб суспільства, з’ясування сутності національних інтересів, а тільки розпочинається і має

здійснюватися за визначеним алгоритмом. Дисертант визначив етапи, які необхідно пройти для реалізації поставленої мети і представив їх у вигляді чіткої послідовності завдань.

У дисертації показано, що національні інтереси в інформаційній сфері визначаються насамперед тією роллю, яку відіграє інформація в забезпеченні сталого розвитку нації в конкретних історичних умовах, а також у збереженні національної ідентичності. Ці інтереси утворюються збалансованою сукупністю соціальних інтересів особистості, суспільства і держави, реалізованих в інформаційній сфері. Інтереси особи в інформаційній сфері полягають насамперед у реальному забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина на доступ, використання інформації для не забороненої законом діяльності, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку, духовний і інтелектуальний розвиток. Складова національних інтересів в інформаційній сфері, обумовлена інтересами суспільства, полягає у використанні інформації для розвитку всіх сфер життя, зміцнення демократії, досягнення суспільної злагоди. Інтереси держави в інформаційній сфері полягають в створенні умов для зміцнення конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності країни, політичної і соціальної стабільності, економічного процвітання, збереження правопорядку, розвитку міжнародного співробітництва. Напрямами реалізації інтересів держави в інформаційній сфері є: використання інформації для управління справами суспільства, роз'яснення населенню країни і міжнародній громадськості змісту та спрямованості державної політики щодо захисту моральних цінностей суспільства, забезпечення стійкого функціонування інформаційної інфраструктури.

У дисертації доведено, що нові стратегічні орієнтири Української держави визначаються такими обставинами: 1) зміна уявлень про співвідношення факторів могутності держав. Тривалий час вважалося, що саме військова сила визначає рівень могутності держави, у XX столітті на перший план виходить економічна могутність. Нині склалося нове уявлення про головний чинник могутності держави – інформацію. Здатність держави мати у своєму розпорядженні найсучасніші технології і засоби, що дають змогу ефективно обробляти, зберігати, передавати й представляти необхідну інформацію, стає запорукою подальшого нарощування могутності; 2) формування третьої сфери єдності людства — інформаційної єдності поряд з економічною й екологічною. Сучасні технології обробки, систематизації, збереження й передачі інформації настільки швидкісні, що обсяги інформації, якими може оперувати сучасна людина, стали практично безмежними.

Відтак дисертант тлумачить державну інформаційну політику як сукупність цілей, що відображають національні інтереси України в інформаційній сфері, стратегічних напрямів їхнього досягнення і системи заходів щодо їх реалізації. Інформаційна політика є важливою

складовою зовнішньої і внутрішньої політики держави й охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства.

У роботі показано, що стратегічною метою державної інформаційної політики України є забезпечення побудови інформаційного суспільства і входження країни до світового інформаційного співтовариства. Темпи руху до цієї мети багато в чому визначатимуться тим, наскільки успішно формуватиметься національний інформаційно-телекомунікаційний простір України. Із зазначеної стратегічної мети випливають такі основні завдання державної інформаційної політики України: модернізація інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури країни; розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій; ефективне формування і використання національного інформаційного ресурсу і забезпечення широкого і вільного доступу до нього; забезпечення громадян суспільно значущою інформацією і розвиток незалежних ЗМІ; підготовка людини до життя і роботи в умовах інформаційного суспільства; удосконалення правової бази побудови інформаційного суспільства.

При цьому найважливішою умовою реалізації державної політики інформатизації є науково-методологічний супровід цього процесу, розробка планів, проектів і програм інформатизації на всіх рівнях та всіх етапах її здійснення. Зокрема, державою мають бути ліквідовані відомчі бар'єри, створені умови для загальної зацікавленості в інформатизації як ефективному засобі досягнення мети збалансованого розвитку суспільства.

До об'єктів державної інформаційної політики в сучасних умовах автор відносить такі: інформаційні ресурси; інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура; інформаційні й телекомунікаційні технології, системи і засоби їхньої реалізації; виробництво і споживання засобів інформатизації, інформаційних продуктів і послуг; інформаційне право; системи забезпечення інформаційної безпеки; взаємодія національної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури з глобальними мережами.

Автор підкреслює, що інформаційні й телекомунікаційні технології є основним засобом взаємодії суб'єктів інформаційно-телекомунікаційного простору, найціннішим же капіталом суспільства і держави є інформаційні ресурси.

Для досягнення цілей державної інформаційної політики необхідно, на думку дисертанта, вдосконалювати систему освіти, професійної підготовки кадрів, забезпечити піднесення загального рівня інформаційної культури населення. У вирішенні цих завдань велику роль відіграють засоби масової інформації; система формування і використання інформаційних ресурсів; інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура; науково-технічний і виробничий потенціал; міжнародне співробітництво; системи забезпечення інформаційної безпеки.

Державна інформаційна політика повинна спиратися на такі базові принципи: відкритості політики; рівності інтересів; системності; пріоритетності вітчизняного виробника; соціальної орієнтації; державної підтримки; пріоритетності права.

У контексті формування нормативно-правової основи державної інформаційної політики постає потреба вирішення таких питань правового регулювання інформаційних ресурсів: роль держави у формуванні та використанні національної інформаційної інфраструктури; визначення і статус державних інформаційних ресурсів; правовий статус інформаційних ресурсів у системах права власності та інтелектуальної власності; оплата використання змістовної інформації з державних інформаційних ресурсів, наданих у загальне користування; використання інформації з обмеженим доступом при міжнародному співробітництві в інформаційній та науково-технічній сфері тощо.

У третьому розділі **“Політика Української держави в галузі управління інформаційним ресурсом”** дисертант дає визначення інформаційного ресурсу, розкриває систему управління ним та економічні аспекти державної політики щодо створення, збереження і ефективного використання інформаційного ресурсу. *Перший підрозділ “Інформаційні ресурси та їх класифікація”* містить авторське розуміння і визначення інформаційного ресурсу. На його думку, інформація створена чи виявлена, систематизована, зареєстрована і накопичена у перетвореній формі є інформаційним ресурсом. Інформаційні ресурси є безліччю різноманітних об’єктів, що беруть участь у ряді процесів, які відрізняються за своєю природою. У загальному розумінні, інформаційним ресурсом є організована за єдиною технологією сукупність інформаційних продуктів. Визначення “інформаційний ресурс” у даному дослідженні застосовується автором як узагальнююче, аналогічне до природних, людських або інших ресурсів. Він розглядається як ресурс національний, тобто такий, що знаходиться у віданні і володінні держави й суспільства тією мірою, якою може бути виділений з ресурсу планети в цілому; ресурсу окремих організаційних структур, що функціонують у рамках інформаційного простору держави. Його невід’ємною характеристикою є споживча цінність (політична, історична, економічна, наукова, освітня, соціокультурна, оборонна тощо). Це – здобуток нації, а відтак він має регулюватися правом.

Національний інформаційний ресурс – це результат інтелектуальної праці в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави, зафіксований на відповідних матеріальних носіях як сукупність окремих документів і масивів документів, а також бази й банки даних і знань, усі види архівів, бібліотеки, музейні фонди, будь-яке інше сховище даних, що є об’єктом права власності будь-якого суб’єкта України, має загальнонаціональну цінність і є визначеним як такий ресурс (зокрема, шляхом занесення

у національний реєстр інформаційних ресурсів). Для того, щоб стати інформаційним ресурсом, потоки інформації повинні мати певні специфічні якості. Такою основною якістю, на думку автора, є системна організованість інформаційних потоків та їх окремих елементів. Основними сучасними формами організації інформаційного ресурсу є: файл, база даних, банк даних, база знань, бібліотека та ін. У зв'язку з цим розробка методології використання інформаційного ресурсу має першорядне значення, як і питання про елементарні системоутворюючі складові, одиниці і акти у структурі інформаційних технологій.

У дисертації доведено: важливими ознаками інформаційного ресурсу є те, що він може бути системоутворюючим чинником діяльності, позитивно впливати на соціально-економічний розвиток суспільства і держави та забезпечення національної безпеки; завдавати шкоди суспільству в разі низької якості або негативної інформаційної експансії з боку інших країн; бути об'єктом кримінальних зазіхань; мати якості та ознаки, притаманні іншим ресурсам.

До ключових вимог щодо забезпечення національних інтересів у галузі використання інформаційного ресурсу автор відносить: забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина вільно шукати, одержувати інформацію будь-яким законним способом; удосконалення системи формування, збереження і раціонального використання інформаційних ресурсів, що утворюють основу науково-технічного і духовного потенціалу України; розвиток вітчизняної індустрії інформаційних послуг і підвищення ефективності використання державних інформаційних ресурсів.

Доступ до інформаційного ресурсу розглядається насамперед у плані організації інформаційного обслуговування і поширення інформації, складу й умов надання інформаційних послуг. Технологічні питання доступу до інформаційного ресурсу, пов'язані зі станом каналів зв'язку, засобами передачі даних тощо, актуалізуються лише настільки, наскільки вони принципово впливають на можливості використання певних видів інформаційного ресурсу.

Оскільки управління інформаційним ресурсом слід розглядати, на думку автора, як одну з найважливіших складових державного управління, то метою змін і доповнень до чинного законодавства України має бути ефективний захист цього ресурсу як на внутрішньому, так і на світовому ринках, забезпечення прав його власників і володільців на отримання відповідних доходів від використання інформаційного ресурсу. Це передбачає передусім правове оформлення об'єкта ринкових відносин – змістовного інформаційного ресурсу держави – через вдосконалення правових механізмів інститутів власності, патентного і авторського права, права власності на інформацію обмеженого доступу; розробку нормативних, методичних і технологічних основ організації та

спільного використання документальних фондів; визначення на державному рівні єдиної організаційної структури, порядку і правил матеріально-технічного та фінансового забезпечення використання інформаційного ресурсу України.

Дисертант доводить, що найбільш раціональними є підходи до класифікації інформаційних ресурсів, за які відповідає держава. По-перше, класифікація може бути заснована на джерелах створення інформаційного ресурсу, а також меті й причинах його формування. Другою підставою класифікації може бути специфіка діяльності як користувача, так і споживача. Саме тому існує необхідність мати в сфері інформаційної діяльності структури, які виступають як посередники, тобто врахувати інтереси партнерів і вибудовувати певну систему суспільного або приватного ресурсу для користувача.

Особливо важливим, на думку дисертанта, є визначення підстав для віднесення інформаційних ресурсів до категорії державних. Правова норма про те, що інформація, створена на кошти державного бюджету, є державною власністю, не є вичерпною. На думку автора, до державного інформаційного ресурсу доцільно відносити інформаційні ресурси, створені, придбані, накопичені за кошти державного бюджету, позабюджетних державних фондів та платників податків. За такого підходу стане неможливим неправомірне привласнення або приховування інформаційних ресурсів, віднесених до цієї категорії, особливо в процесі приватизації підприємств, установ і організацій.

У другому підрозділі *“Система управління інформаційними ресурсами”* автор зазначає, що основними напрямками державної інформаційної політики в цій сфері мають бути: розробка й удосконалення нормативно-правового забезпечення системи управління інформаційним ресурсом і механізми реалізації чинних правових норм; поділ повноважень щодо володіння і розпорядження державним інформаційним ресурсом між органами державної влади й органами місцевого самоврядування; координація діяльності у сфері формування і використання державного інформаційного ресурсу; розробка фінансово-економічних методів регулювання діяльності щодо інформаційного ресурсу; створення державної системи моніторингу стану інформаційного ресурсу; реалізація державних, регіональних і міжгалузевих програм, спрямованих на формування і використання різних категорій інформаційного ресурсу.

Політика держави щодо інформаційного ресурсу взагалі та інформаційного ресурсу НТІ зокрема має ґрунтуватися на таких принципах: обов’язковість надання відомостей для державної реєстрації; відкритість та прозорість державного регулювання в процесі формування та порівняння повноти відомостей, що надаються, із статистичними даними; пряма економічна зацікавленість підприємств, установ і організацій у багаторазовій реалізації змістовного інформаційного ресурсу.

У дисертації показано, що державна політика в інформаційній сфері має відрізнятися залежно від об'єкта цієї політики: щодо недержавних чи щодо державних інформаційних ресурсів. Автор доводить, що організація управління державним інформаційним ресурсом вимагає створення відповідних норм і механізмів, що забезпечують: координацію діяльності з формування інформаційних ресурсів; визначення повноважень і відповідальності щодо інформаційних ресурсів органів державного управління, місцевого самоврядування, підприємств і установ; визначення порядку фінансування і звітності із створення і ведення інформаційних ресурсів; реєстрацію та облік інформаційних ресурсів як майна; контроль використання інформаційних ресурсів і надання їх у доступ; контроль захисту і збереження інформаційних ресурсів.

Одним з основних інструментів державної політики є регулювання за допомогою нормативно-правових актів. Воно забезпечується розв'язанням низки важливих проблем, пов'язаних з інформаційними ресурсами. Йдеться про володіння і розпорядження, включаючи виключні права; формування інформаційних ресурсів; використання інформаційних ресурсів і надання їх у доступ користувачам; захист прав громадян на доступ до інформації; захист і збереження інформаційних ресурсів; захист прав громадян у сфері створення і використання інформаційних ресурсів, що містять персональні дані; захист від поширення шкідливої інформації, державний нагляд за діяльністю у сфері інформаційних ресурсів.

Розв'язання зазначених проблем вимагатиме розробки стратегії і щодо прийняття нових законодавчих актів України, корекції діючих, реалізації вже прийнятих рішень, у тому числі підзаконних. До їх появи основним адміністративним механізмом державної політики щодо інформаційних ресурсів має стати організаційне управління діяльністю в цій сфері, оскільки абсолютна більшість державних інформаційних ресурсів містить інформаційні масиви і продукти, що відображають результати й забезпечують діяльність державних органів.

Принциповим питанням державної інформаційної політики щодо управління і захисту інформаційного ресурсу України є створення умов для нарощування вітчизняного потенціалу інформаційних і телекомунікаційних технологій та управління з боку держави цими процесами. Це передбачає вирішення таких питань: управління процесами розробки, виробництва і практичного застосування вітчизняних інформаційно-телекомунікаційних технологій та покладання функцій з координації і контролю цієї діяльності на державний орган виконавчої влади; зосередження на цьому напрямі досвідчених спеціалістів з одночасною підготовкою кадрів; включення до класифікатора економічної діяльності нової галузі економіки – “Виробництво інформаційних, телекомунікаційних технологій і послуг”.

Як зазначає дисертант у *третьому підрозділі “Економічні аспекти політики щодо інформаційних ресурсів”*, державна інформаційна політика та стратегія управління національним інформаційним ресурсом має передбачати формування ринку інформаційних продуктів і послуг шляхом 1) застосування антимонопольних заходів, формування необхідного наукового, матеріально-технічного, фінансового і трудового потенціалу виробництва інформаційних продуктів і надання інформаційних послуг, у тому числі тих, які не становлять комерційного інтересу, але є важливими для економіки, інноваційно-інвестиційної політики, встановлення пріоритетів науково-технічного та економічного розвитку держави; 2) удосконалення організаційно-правових засад інформаційної інфраструктури, створення відповідних структурно-функціональних ланок, розвиток вітчизняної бази інформаційно-телекомунікаційних технологій для інформаційної діяльності у науково-технічній сфері, системі охорони об’єктів інтелектуальної власності при здійсненні трансферу технологій; 3) створення загальної системи захисту інформаційного ресурсу з обмеженим доступом та відкритої інформації, важливої для суспільства і держави. Цей напрям, як доводить автор, доцільно розглядати як пріоритетний та виокремити в системі національної безпеки як самостійну сферу діяльності.

На думку дисертанта, основними заходами щодо становлення цивілізованого ринку в інформаційній сфері з урахуванням інноваційної моделі формування інформаційних ресурсів є: 1) забезпечення державної підтримки вітчизняної інформаційної інфраструктури шляхом розвитку нормативно-правової бази, яка регулює відносини учасників СНІР та інформаційного ринку щодо ІР, а також розвитку антимонопольного законодавства в інформаційній сфері; 2) забезпечення матеріальної бази інформаційної сфери державного сектора; 3) інвентаризація вітчизняних змістовних інформаційних ресурсів; 4) визначення показників статистичної звітності для обліку формування, поточного стану та результатів їх використання; 5) розробка та впровадження нормативно-методичної бази, що зумовлено різномірним складом інформаційних джерел, які утворюють змістовний інформаційний ресурс; 6) захист прав власності на інформаційні ресурси, системи, продукти та послуги шляхом нормативного закріплення прав власності у реєстрі інформаційних ресурсів і систем; 7) розробка концепції страхування інформаційних ризиків; 8) ліцензування діяльності з міжнародного інформаційного обміну; 9) активне залучення приватного капіталу до створення інформаційного ресурсу.

У **четвертому розділі “Науковий інформаційний ресурс як об’єкт державної політики”** досліджено особливості реалізації державної політики щодо управління використанням і поширенням наукового інформаційного ресурсу України. У *першому*

підрозділі *“Основні засади державної політики щодо наукового інформаційного ресурсу”* автор зазначає, що входження України до світового співтовариства як самостійного суб’єкта міжнародних відносин спонукає її діяти за нормами, що прийняті у ньому, адаптувати до них своє право. Проблема ускладнюється тим, що документальні фонди за результатами науково-технічної діяльності, які створені до 1992 р. і які не втратили свого значення і донині, є національною власністю і одночасно власністю РФ за визначенням, а тому питання їх використання набувають статусу міжнародних. Усе це дістало відображення у процесах кооперації як формі міжнародного поділу праці, зокрема у сфері високих технологій, що включає: взаємний обмін науково-технічними досягненнями та науково-виробничим досвідом; співробітництво в галузі НТІ, патентної справи та винахідництва; взаємні консультації з питань науково-технічної та технологічної політики; спільне розв’язання науково-виробничих проблем; придбання та продаж ліцензій, ноу-хау, спільні випробування; спільне виробництво, кооперація щодо поставок у межах ліцензійних угод; розподіл виробничих програм.

Дисертант робить висновок про те, що правові норми щодо можливості використання змістовного інформаційного ресурсу за результатами науково-технічної діяльності стосуються інтересів таких рівноправних продуцентів (вони ж є споживачами) інформації, як держава, окремі юридичні та фізичні особи. Відносини між ними як суб’єктами володіння інформацією регулюються нормами практично всіх галузей права. Оскільки державне замовлення є найбільш поширеною формою участі наукових організацій та підприємств у розробці принципово нових технологій, техніки і матеріалів і надає гарантії забезпечення не лише фінансовими, а й матеріально-технічними засобами, передбачає гарантований збут продукції, то питання власника цієї продукції та її інформаційної складової набуває першорядного значення.

У роботі визначені основні напрями розвитку науки і техніки, що зумовили розуміння цілей, першочергових завдань, механізмів реалізації відповідної державної політики. Автор також докладно аналізує проблеми правового регулювання у сфері формування НТІ як державного інформаційного ресурсу, а також обігу цієї інформації в інтересах держави, суспільства, розробників, власників і користувачів НТІ. У дисертації визначено основні умови реалізації принципів і основних напрямів правового регулювання державного ресурсу НТІ.

У другому підрозділі *“Особливості політики в галузі формування і збереження наукового інформаційного ресурсу”* автор доводить, що науково-технічна інформація в структурі інформаційних ресурсів України має вирішальне значення для інноваційної діяльності у всіх секторах економіки: виконує функцію акумуляції результатів інтелектуальної творчості до структури внутрішнього і міжнародного ринку.

В Україні необхідно законодавчо врегулювати порядок фінансування робіт у сфері створення і використання НТІ (залежно від форми фінансування): пряме бюджетне фінансування організації; оформлення державного замовлення; спільне фінансування з іншими співвиконавцями; зовнішні інвестиції позабюджетного характеру; фінансування з власного прибутку організації; іноземні інвестиції. Форма фінансування впливає на визначення гарантій і виключних прав виконавців і самої організації, на порядок включення конкретних об'єктів до складу майна організації і її нематеріальних активів.

На думку автора, нормативно встановленими цілями державної системи НТІ мають бути: інформаційне забезпечення науково-технічних розробок; інформаційна підтримка управління результатами науково-технічної діяльності, що перебувають у власності держави; сприяння створенню ринку інформаційної продукції і послуг та просуванню інформації про вітчизняні науково-технічні досягнення на світовий ринок. Згідно з цими цілями для Державної системи НТІ встановлюються і функції загальносистемного управління й організації роботи з НТІ.

У дисертації доведено доцільність законодавчо закріпити правовий статус ДСНТІ – найважливішої системи інформаційних ресурсів України, що формується як розподілена автоматизована інформаційно-довідкова, науково-аналітична система, яка підтримує діяльність із збору, систематизації, науково-інформаційної обробки первинної НТІ, надання інформації користувачам, а також здійснює рекламу, сприяє інноваційній діяльності на основі державних інформаційних ресурсів. До структури ДСНТІ можуть входити працюючі в розподіленому мережевому режимі міжгалузеві, галузеві, тематичні й регіональні центри НТІ.

Інституційна складова державної політики формування і використання змістовного інформаційного ресурсу дає змогу послідовно здійснювати комерціалізацію науково-технічних досягнень, забезпечення охорони інтелектуальної власності, популяризації наукових здобутків.

Удосконалення системи державного управління і захисту інформаційних ресурсів залежатиме від визначення державою її цілей щодо СНІР, державно-управлінських функцій щодо їх досягнення та оптимальної структури державних органів для виконання цих функцій.

На систему комунікацій, яка є основою СНІР, значною мірою впливають різноманітні зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх чинників належать: економічні, політичні, правові та культурні особливості конкретної держави, а також держав, інституцій чи організації яких співпрацюють з конкретною інформаційною системою; наявність конкурентів, що виробляють аналогічну продукцію, та фірм-поширювачів; стан сфери потенційних споживачів (потреба в інформації, платоспроможність тощо), розвиток

телекомунікаційних систем передачі інформації. До внутрішніх факторів належать: виробнича та маркетингова діяльність з виробництва та поширення інформаційних продуктів і послуг; відносини з партнерами; відносини структури, що забезпечує поширення НТІ, з іншими службами; позиція на інформаційному ринку; стратегія ціноутворення; організація рекламної діяльності; спроможність швидко реагувати на зміни вимог щодо форми та якості інформаційних продуктів та послуг, технічного оснащення, наявності доступу до телекомунікаційних мереж. Названі чинники стимулюють систему комунікації до динамічного розвитку, реструктуризації основних компонентів, а також забезпечують сталість системи комунікацій, визначають напрями інституційної політики щодо використання інформаційного ресурсу.

Організаційні елементи інформаційної інфраструктури, у межах якої формується змістовний інформаційний ресурс за результатами науково-технічної діяльності, можуть виступати економічними суб'єктами як підприємницької діяльності, так і міжнародного процесу збагачення інформаційного ресурсу через обмін окремими відомостями у правовому полі нашої держави. Відповідно ці економічні суб'єкти підпадають під дію міжнародного права і вітчизняного законодавства в сфері формування та розвитку ДСНТІ.

Дисертант доходить висновку про те, що вдосконалення правового регулювання відносин у даній сфері вимагатиме вирішення проблем гармонізації: нормативно-правового забезпечення, формування і використання державного ресурсу НТІ із стандартами СОТ, іншими чинними міжнародними нормами, угодами і зобов'язаннями.

Велика увага має бути приділена порядку документування і обліку результатів науково-технічної діяльності, насамперед як державного ресурсу науково-технічної інформації (НТІ). У зв'язку з цим постає питання щодо класифікації НТІ. Дисертант зазначає, що класифікатори НТІ доцільно затверджувати на державному рівні актами органів, відповідальних за систему класифікаторів, реєстрів і кадастрів. Тобто необхідно вибудувати систему обліку НТІ: внутрішній первинний облік результатів науково-технічної діяльності; статистичний облік; державний облік НТІ у системі державних інформаційних ресурсів; бухоблік НТІ у складі нематеріальних активів.

У п'ятому розділі **“Інформаційний ресурс як детермінанта внутрішньої та зовнішньої інформаційної безпеки”** розглянуто комплекс питань забезпечення інформаційної безпеки України в сфері використання інформаційного ресурсу держави. Дисертант розглядає в *першому підрозділі “Інформаційна безпека як складова національної безпеки”* інформаційну безпеку України як стан захищеності національних інтересів у інформаційній сфері, що визначаються сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави. Об'єктами інформаційної безпеки при цивільному обігу результатів інтелектуальної діяльності є: результати інтелектуальної діяльності;

права на них; організаційна інфраструктура передачі й використання результатів інтелектуальної діяльності.

Як зазначає автор, на основі національних інтересів України в інформаційній сфері, які мають бути визначені Доктриною інформаційної безпеки України, формуються стратегічні й поточні завдання державної політики щодо забезпечення інформаційної безпеки у цивільному обігу результатів інтелектуальної діяльності. Виділено дві основні складові безпеки: інформація, інформаційна інфраструктура і правовий статус людини і громадянина у сфері інформаційної діяльності; діяльність суб'єктів національних інтересів щодо оволодіння інформацією, розвитку інформаційної інфраструктури суспільства і її використання для задоволення інтересів особи, суспільства і держави, сталого розвитку нації і, як наслідок, — система суспільних відносин, об'єктом яких є інформація й інформаційна інфраструктура.

Як показано в дисертації, безпека інформації полягає в захищеності від загроз її здатності задовольняти потреби суб'єктів національних інтересів. Загрози національним інтересам в інформаційній сфері дисертант визначає як сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку заподіяння шкоди об'єктам національних інтересів у інформаційній сфері й діяльності щодо реалізації цих інтересів. Їх можна поділити на загрози діяльності влади щодо реалізації національних інтересів в інформаційній сфері і загрози об'єктам національних інтересів в інформаційній сфері, які, в свою чергу, можна поділити на загрози інформації, інформаційній інфраструктурі та правовому статусу людини в інформаційній сфері.

Серед загроз інформаційній безпеці України, вільному використанню результатів діяльності в галузі науки і техніки, тобто сукупності умов і факторів, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави, дисертант виділяє такі: недостатню витребуваність економікою України нових передових науково-технічних рішень і оригінальних розробок; скорочення обсягів досліджень на стратегічно важливих напрямках світового науково-технічного розвитку; небезпеку вільного обігу певних результатів інтелектуальної діяльності, обмежених законодавством України; нерозвиненість організаційної інфраструктури, адекватної ринковим умовам, і системи захисту результатів інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері як комерційної таємниці; роз'єднаність системи обліку результатів науково-технічної діяльності, виконаних за бюджетні кошти, і засобів контролю за їхнім використанням; недостатність нормативної бази для включення результатів інтелектуальної діяльності до економічного обігу, недооцінка нематеріальних активів підприємств, галузей і економіки країни в цілому; зниження комерційного потенціалу результатів інтелектуальної діяльності військового і подвійного призначення внаслідок недосконалості процедур

передачі таких результатів з військової до цивільної сфери; деформація системи відтворення науково-технічних кадрів і науково-технічного потенціалу країни; тенденція створення пільгових умов для поширення на українському ринку зарубіжних технологій і науково-технічної продукції і, як наслідок, посилення технологічної залежності України в інформаційній сфері; активізація дій закордонних організацій, спрямованих на неправомірне одержання результатів інтелектуальної діяльності українських вчених; експансія імпортованих технологій, що значно знижує попит на вітчизняну продукцію.

У сфері зовнішньої політики автор визначив кілька основних напрямів забезпечення інформаційної безпеки держави: розробка державної політики у сфері удосконалення інформаційного забезпечення зовнішньополітичного курсу країни; розробка та реалізація комплексу заходів щодо посилення безпеки інформаційної інфраструктури органів виконавчої влади, які причетні до реалізації зовнішньої політики держави; надання українським представництвам та організаціям за кордоном повноважень щодо здійснення заходів з питань нейтралізації поширюваної там дезінформації про зовнішню і внутрішню політику України.

У роботі також виділено дві основні групи прав і свобод людини і громадянина в інформаційній сфері, що відрізняються використовуваними для їх правового закріплення юридичними засобами. Першу групу утворюють права і свободи, користування якими пов'язане з діяльністю в межах установлених законом дозволів (свобода думки, переконань; доступ до відомостей, необхідних для збереження життя і здоров'я, доброго імені). Другу групу становлять права і свободи, що полягають у забороні всім суб'єктам права здійснювати дії в інформаційній сфері або у визначенні умов, за яких такі дії дозволені (заборона пошуку, одержання, передачі й поширення інформації про діяльність людини із задоволення потреб, не пов'язаних з життям суспільства і держави (приватного життя); захист інтересів, пов'язаних з використанням результатів інтелектуальної діяльності людини іншими особами; обмеження свободи вираження переконань; неприпустимість цензури).

У другому підрозділі *“Співвідношення проблем відкритості інформації та обмеження доступу до неї як парадигма інформаційної безпеки”* автор доводить, що важливим завданням державної влади є встановлення необхідного балансу між потребою у вільному обміні інформацією і припустимими обмеженнями її поширення в інтересах національної безпеки, іншої суспільної необхідності та захисту життя, здоров'я та гідності громадян. Відтак набуває особливого значення проблема законодавчого регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією права громадян на інформацію. Це право є одним із засобів інформаційного забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і

громадянина. Законодавчу основу його реалізації становлять міжнародні правові норми, традиції і норми національного законодавства.

Аналіз європейських законів про свободу інформації, прийнятих у 70–90-і роки ХХ століття, дає змогу дисертанту відзначити певний алгоритм в їх схемі та змісті: державний апарат – громадянин – посередники. Вони вирішили проблеми відносин держави і громадянина щодо гарантій прозорості державної влади і запровадили відчутні обмеження на свободу доступу до інформації приватного характеру. Ці закони відіграли позитивну роль в організації, впорядкуванні гарантій права людини на одержання інформації з урядових джерел, забезпечили певний ступінь прозорості влади й активізували розв’язання проблем захисту інформації задля інтересів держави і суспільства. Позначивши зобов’язання і зв’язок владних структур і громадянина в межах національного інформаційного простору, закони не врахували розширення інформаційного простору до планетарних масштабів. Можливості розвитку електронної комерції, документообігу в управлінських структурах, забезпечення інновацій в сфері медицини, освіти, інших соціально важливих сферах на основі інформаційних технологій по-новому ставлять питання перед правом і політикою всіх держав світу.

Поряд із загальними правилами у законах, що регулюють відносини у певній сфері суспільного життя, визначені умови і вимоги щодо використання права на інформацію в кожному окремому випадку. Така конкретизація виявляється в уточненні ряду позицій: яку чи про що інформацію громадянин має право одержувати, від кого, у яких документах чи інформаційних системах вона міститься, у яких формах і за яких умов може бути реалізоване право на одержання і використання інформації, якими є права, обов’язки і відповідальність суб’єктів, що надають інформацію на вимогу громадянина та ін.

Дисертант відзначає, що в Україні на законодавчому рівні залишається не визначеним правовий режим інформації з обмеженим доступом (крім державної і банківської таємниці), а саме: службової, військової, комерційної, медичної, адвокатської, попереднього слідства, дорадчої кімнати, страхування, нотаріальних дій, а також деяких видів конфіденційної інформації.

Якщо не встановлено правовий режим інформації з обмеженим доступом, то фактично неможливо без збитків для суспільства й держави забезпечити формування й розвиток інформаційних ресурсів, встановити режим доступу до цієї інформації інших держав у процесі міжнародного співробітництва. Спроба встановлення обмежень щодо доступу до певних видів інформації на рівні підзаконних актів суперечить вимогам Європейського Союзу. Отже, робить висновок дисертант, держава має взяти на себе відповідальність за управління інформаційним ресурсом, маючи за мету підтримку процесу розвитку вітчизняного інформаційного ринку. Організований належним чином, цей ресурс стане

знаряддям досягнення економічної, технологічної та наукової переваги, що і спостерігається у світі як цілком закономірний зв'язок між обсягами використання, зокрема, науково-технічної інформації, продуктивністю праці народу і конкурентоспроможністю держави._

У **висновках** підведені підсумки проведеного дослідження, сформульовані практичні рекомендації.

Для забезпечення ефективного використання національного інформаційного ресурсу необхідно насамперед врегулювати низку проблем: 1) законодавчо визначити правовий режим кожного виду інформації, забезпечивши механізми реалізації прав фізичних, юридичних осіб і держави на інформацію, та встановити повноваження і відповідальність суб'єктів України за ефективне використання національного інформаційного ресурсу; 2) запровадити економічні механізми формування і використання інформаційного ресурсу за результатами науково-технічної діяльності; 3) здійснити необхідні корективи державної податкової, фінансово-кредитної, інвестиційної політики, системи фінансування державних замовлень на інформацію економічного і соціального характеру; 4) вжити заходів щодо уникнення стихійності у формуванні інформаційного ринку, а політику ціноутворення в інформаційній сфері визначити на законодавчому рівні як важливу складову державної цінової політики.

Назріла необхідність створити загальнодержавну систему захисту інформаційного ресурсу з обмеженим доступом та важливої для суспільства і держави відкритої інформації на основі вдосконалення правових засад та оптимізації структури державних органів. Український сегмент мережі Інтернет та корпоративні інформаційні системи слід розвивати лише із застосуванням усього комплексу засобів захисту інформації.

Функціями державного управління інформаційної сферою є: 1) розробка й прийняття політичних рішень, нормативних актів щодо правового забезпечення системи управління національним інформаційним ресурсом та вдосконалення механізмів реалізації правових норм; 2) визначення і здійснення повноважень державних органів, органів регіонального й місцевого самоврядування щодо оперативного управління державним інформаційним ресурсом; 3) розробка і реалізація організаційних заходів для координації діяльності відомчих і регіональних структур та недержавного сектора у сфері формування й використання інформаційного ресурсу; 4) розробка і реалізація фінансово-економічних методів регулювання діяльності щодо формування й використання інформаційного ресурсу; 5) забезпечення державної реєстрації інформаційних ресурсів, повноти створення первинних і похідних інформаційних ресурсів на основі інформації, що створюється у процесі діяльності державних органів, органів регіонального і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності; 6) формування

інформаційних ресурсів, що охоплюють інформацію про діяльність державних органів, органів регіонального і місцевого самоврядування, державних підприємств і організацій з метою надання їх для вільного доступу громадянам і організаціям; 7) забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів у діяльності державних органів, органів регіонального і місцевого самоврядування та державних підприємств, установ і організацій; 8) оптимізація державної політики щодо забезпечення науково-технічних, виробничо-технологічних і організаційно-економічних умов створення й застосування інформаційних технологій та інших елементів інформаційної інфраструктури для формування, розвитку й ефективного використання інформаційного ресурсу та сприяння доступу громадян до світових інформаційних ресурсів, глобальних інформаційних систем; забезпечення функціонування ефективної системи захисту інформаційних ресурсів; 9) захист громадян, суспільства й держави від хибної, спотвореної та недостовірної інформації; 10) розробка і впровадження ефективних правових, організаційних і економічних механізмів регулювання інформаційного ресурсу України; 11) регулювання співробітництва, спрямованого на забезпечення рівноправного і взаємовигідного використання національних інформаційних ресурсів у процесі міжнародного обміну; 12) кадрове забезпечення функціонування системи державного управління національним інформаційним ресурсом; 13) інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття рішень у сфері управління інформаційними ресурсами; 14) контроль за встановленим порядком і правилами формування і використання інформаційного ресурсу; 15) нагляд за дотриманням законодавства в сфері формування і використання інформаційного ресурсу та здійснення правосуддя у сфері суспільних інформаційних відносин.

У сукупності інформаційне законодавство, нормативно-правові документи повинні визначати функціональні обов'язки органів і організацій, що відповідають за управління інформаційною сферою, і це створить систему державної політики в галузі управління інформаційним ресурсом, для вирішення таких завдань: координація діяльності з формування інформаційного ресурсу; визначення повноважень і відповідальності щодо інформаційних ресурсів органів державного управління, місцевого самоврядування, підприємств і установ; встановлення порядку фінансування і фінансової звітності щодо інформаційних ресурсів; організація реєстрації інформаційних ресурсів і їхнього обліку як майна; контроль використання інформаційних ресурсів і надання доступу до них; контроль захисту і збереженості інформаційних ресурсів.

Важливим аспектом концепції державної інформаційної політики є визначення напрямів державної діяльності щодо: використання науково-технічного і виробничого потенціалу для розвитку всіх елементів національного інформаційного простору; формування і регулювання інформаційного ринку; міжнародного інформаційного співробітництва та

інтеграції інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури до світових інформаційних систем; створення ефективної системи інформаційної безпеки. Окремим розділом концепції має бути визначення системи формування і забезпечення реалізації державної інформаційної політики України, в якому необхідно передбачити: організаційну структуру, повноваження і функції суб'єктів інформаційної діяльності, що здійснюють державну інформаційну політику.

Інформаційна складова політики держави у формуванні інноваційної моделі розвитку базується на виваженій концепції розвитку науки і технологій. Тільки визнання пріоритетом високих інноваційних, сучасних наукомістких технологій, в основі яких лежать досягнення фундаментальних наук, може вивести Україну на лінію сучасних глобальних трансформацій. Перетворення України на суспільство сучасних високих інноваційних технологій дасть можливість вирішити одразу кілька фундаментальних проблем: підвищити рівень освіти і кваліфікації населення як головного джерела добробуту, стабільності й культури; ефективніше вирішувати проблеми охорони здоров'я, екології і демографії; зберегти територіальну цілісність країни, єдиний економічний і соціокультурний простір. Випереджальний розвиток науки і технологій та впровадження їхніх результатів у практику дасть змогу ввести в господарський оборот країни значну частину свого науково-технічного потенціалу. Реалізація цього сценарію можлива за скоординованих зусиль держави і бізнесу.

Стратегічними цілями державної науково-технічної політики у сфері інтелектуальної діяльності є: удосконалення порядку закріплення прав на результати інтелектуальної діяльності, отримані при виконанні науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт за кошти бюджету; розвиток системи економічних стимулів для активізації цивільного обігу результатів інтелектуальної діяльності; створення ефективної організаційної інфраструктури для реалізації науково-технічних досягнень.

Такі цілі зумовлюють поточні завдання державної інформаційної політики в галузі науки і техніки: зміцнення механізмів правового регулювання відносин у галузі захисту результатів інтелектуальної діяльності; забезпечення розвитку інституту комерційної таємниці; удосконалення системи обліку і контролю використання результатів інтелектуальної діяльності; підвищення рівня безпеки інформаційних систем, що використовуються для захисту результатів інтелектуальної діяльності.

Реалізація принципів і основних напрямів правового регулювання використання державного ресурсу НТІ передбачає: законодавче закріплення механізмів включення НТІ до складу об'єктів інтелектуальної власності України; забезпечення гарантій прав виробників і власників НТІ у процесі формування і використання державного інформаційного ресурсу; включення нових знань і досягнень у галузі НТІ до інноваційної і виробничої сфер України;

розробку індикаторів оцінки ефективності НТІ з урахуванням реальних потреб країни в інформуванні про стан інформаційного ресурсу в даній сфері і т. ін.

Політико-правові, організаційні, економічні та науково-технічні заходи, спрямовані на протидію загрозам національним інтересам, становлять систему безпеки національних інтересів у інформаційній сфері. Остання визначається безпекою інформації, інформаційної інфраструктури і правового статусу людини і громадянина у сфері інформаційної діяльності й безпекою суспільних відносин, що опосередковують цю діяльність.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії та навчальні посібники:

1. Соснін О.В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.
2. Соснин О.В. Основы информационной безопасности: конспект лекций для студентов направления 1601 “Информационная безопасность”. – Днепропетровск: Национальная горная академия, 2001. – 87 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Соснін О.В. Політико-правові аспекти розвитку національної системи науково-технічної інформації // Держава і право. – 2001. – Вип. 12. – С.190-197.
4. Соснін О.В. Інформаційний суверенітет України: Правові проблеми встановлення режиму доступу до інформаційних ресурсів України // Бористен. – 2002. – № 5 (131). – С.13-15.
5. Соснін О.В. Концептуальні проблеми раціонального використання інформаційних ресурсів України // Вісник Дніпропетровського університету. Соціологія, філософія, політологія. – 2002. – Вип. 8. – С. 163-167.
6. Соснін О.В. Про правові основи удосконалення системи управління інформаційними ресурсами // Держава і право. – 2002. – Вип. 15. – С.192-196.
7. Соснін О.В. Обмеження доступу до інформаційних ресурсів України: правові та економічні аспекти (Проблеми теорії і практики) // Бористен. – 2002. – № 11 (137). – С. 18-23.
8. Соснін О.В. Інформаційна культура суспільства в контексті інформаційної безпеки України // Політика і час. – 2002. – № 7. – С. 33-40.
9. Соснін О.В. Сучасні аспекти державної політики управління і захисту інформаційних ресурсів // Держава і право. – 2002. – Вип. 17. – С. 488-494.

10. Соснін О.В. Інституціональний характер формування і використання змістовного інформаційного ресурсу з наукового потенціалу України // Актуальні проблеми політики. – 2002. – Вип. 15. – С. 407-415.
11. Соснін О.В. Проблеми регулювання суспільних правовідносин в інформаційній сфері // Держава і право. – 2002. – Вип.18. – С. 495-502.
12. Соснін О.В. Проблема державного управління інформаційними ресурсами в контексті євро інтеграції // Політика і час. – 2002. – № 9. – С. 53-60.
13. Соснін О.В. Нова парадигма управління системою національних інформаційних ресурсів з науково-технічного доробку України // Нова парадигма. – 2002. – Вип. 28. – С. 4-18.
14. Соснін О.В. Розвиток високих технологій – запорука індустріального статусу держави // Політика і час. – 2002. – № 11. – С. 53-60.
15. Соснін О.В. Правові проблеми інформаційної діяльності // Стратегічна панорама. – 2002. – № 4. – С. 166-173.
16. Соснін О.В. Види і складові вітчизняних інформаційних ресурсів у контексті державного управління // Політологічний вісник. – 2002. – № 12. – С. 129-144.
17. Соснін О.В. Інформаційні проблеми розвитку інвестиційного клімату в Україні // Людина і політика. – 2003. – № 1. – С. 94-101.
18. Соснін О.В. Державна інформаційна політика і свобода слова // Політика і час. – 2003. – № 3. – С. 11-15.
19. Соснін О.В. Функції державного управління щодо національного інформаційного ресурсу з науково-технічного доробку України // Стратегічна панорама. – 2003. – № 2. – С. 198-203.
20. Соснін О.В. Про ієрархічність структури управління інформаційними ресурсами // Політологічний вісник. – 2003. – № 13. – С. 271-280.
21. Соснін О.В. Національні інформаційні ресурси у сучасних умовах: проблемні питання вітчизняного законодавства // Право України. – 2003. – № 10. – С. 124-128.
22. Соснін О.В. Інформаційна серцевина глобального технологічного розвитку і місце України у ньому // Політика і час. – 2003. – № 7. – С. 19-25.
23. Соснін О.В. Інституціоналізація науково-технічної діяльності – важлива складова державної інформаційної політики // Нова парадигма. – 2003. – Вип. 31. – С. 133-146.
24. Соснін О.В. Інституціоналізація у сфері обігу науково-технічної інформації // Держава і право. – 2003. – Вип. 20. – С. 460-464.
25. Соснін О.В. Проблеми експортного контролю інформаційного ресурсу держави // Нова парадигма. – 2003. – Вип. 33. – С. 152-167.
26. Соснін О.В. Інформаційні відносини: проблеми правового регулювання //

Стратегічна панорама. – 2003. – № 3/4. – С. 196-201.

27. Соснін О.В. Місце інформаційної діяльності в інноваційній моделі розвитку економіки України // Нова парадигма. – 2003. – Вип. 35. – С. 131-141.

28. Соснін О.В. Місце інформаційної діяльності в інноваційній моделі розвитку економіки України // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. – С. 170-176.

29. Соснін О.В. Забезпечення інформаційної безпеки держави: теоретичний дискурс // Стратегічна панорама. – 2004. – № 2. – С. 149-154.

30. Соснін О.В. Інформаційні ресурси – заручники інтересів // Віче. – 2004. – № 7. – С. 53-56.

31. Соснін О.В. До питання про основні принципи політико-правового регулювання відносин в інформаційній сфері // Стратегічна панорама. – 2004. – № 3. – С. 178-180.

32. Соснін О.В. Національним інформаційним ресурсам стратегію розвитку // Віче. – 2004. – № 11(152). – С. 64-68.

33. Соснін О.В. Національні інформаційні ресурси: проблеми визначення і розуміння // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С. 141-146.

Інші публікації

34. Соснін О.В. Залежність інформаційних комунікацій від правового регулювання інформаційних відносин: Тези доповіді // Матеріали науково-практичної конференції. – Т. 2. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – С. 624-626.

АНОТАЦІЯ

Соснін О.В. Державна політика в галузі управління інформаційним ресурсом України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2005.

У дисертації здійснено комплексне дослідження особливостей державної політики в галузі формування, ефективного використання і правового регулювання інформаційного ресурсу України. З'ясовано роль держави в регулюванні інформаційної діяльності в умовах становлення інформаційного суспільства та докорінних суспільних трансформацій. Визначено зміст і обсяг поняття “інформаційний суверенітет держави”, а також основні завдання щодо забезпечення інформаційного суверенітету Української держави.

Здійснено класифікацію національних інтересів у інформаційній сфері за їх суб'єктами. Визначено сутність, мету, об'єкти, завдання державної інформаційної політики в сучасних

умовах, а також принципи, напрями й особливості діяльності органів державної влади щодо ефективного управління інформаційним ресурсом України. Сформульовано основні напрями оптимізації організаційної структури органів влади, які відповідають за інформаційну сферу, їхні функції та повноваження.

Створено концепцію правового регулювання використання інформаційного ресурсу з метою забезпечення ефективного функціонування інформаційної сфери держави, її інтеграції у світовий інформаційний простір.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційна політика, інформаційний ресурс, державна політика, органи державного управління, національна безпека, інформаційна сфера, інформаційний суверенітет, науково-технічна інформація.

АННОТАЦИЯ

Соснин А.В. Государственная политика в области управления информационным ресурсом Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2005.

В диссертации осуществлено комплексное исследование особенностей государственной политики в области формирования, использования и правового регулирования информационного ресурса Украины.

Впервые в политологическом контексте обоснован вывод о взаимообусловленности тенденций утверждения информационного общества, прежде всего в сфере политики, и усиления роли государства как гаранта обеспечения преимуществ позитивной свободы (благополучия, получения знаний, информации, реализации политических интересов).

Существенно уточнено понятие информационного суверенитета государства. Доказано, что важнейшим вопросом обеспечения информационного суверенитета государства является определение внешних и внутренних угроз, которыми для Украины выступают непрозрачность международного информационного пространства, децентрализация контроля за информационной деятельностью, информационная экспансия других стран, использование информационной инфраструктуры для транзита массивов информации через границы государства.

В диссертации сформулировано понятие национальных интересов как признанной государством и обеспеченной правом сбалансированной совокупности интересов личности, общества и государства, реализация которой является гарантией существования, безопасности и стабильного развития нации. Показано, что государство при этом выполняет роль консолидатора нации, и деятельность его по обеспечению

национальных интересов должна осуществляться по определенному алгоритму в несколько последовательных этапов. Осуществлена классификация национальных интересов в информационной сфере. Охарактеризованы особенности этих видов национальных интересов в информационной сфере.

В работе определены сущность, цель, принципы, объекты, задачи государственной информационной политики Украины, ее особенности в условиях перехода к информационному обществу. Сформулированы основные принципы и направления деятельности органов государственной власти по формированию информационного общества, оптимизации информационного пространства и вхождения Украины в мировое информационное сообщество.

Охарактеризованы основные направления и приоритеты правового регулирования функционирования информационного ресурса. Концептуализирована система управления и защиты информационного ресурса Украины. Определена стратегия управления национальным информационным ресурсом: формирование рынка информационных продуктов и услуг, научного, материально-технического, финансового и трудового потенциала производства информационных продуктов и предоставления информационных услуг; совершенствование информационной инфраструктуры, ее организационно-правовых основ, развитие отечественной базы информационно-телекоммуникационных технологий для информационной деятельности в научно-технической сфере, системы защиты объектов интеллектуальной собственности при осуществлении трансфера технологий.

Определено понятие информационного ресурса и его важнейшие признаки. В соответствии с классификацией информационных ресурсов по источникам и цели создания, а также по специфике деятельности пользователя и потребителя осуществлена классификация видов и категорий информационных ресурсов.

Определены функции государственного управления информационной сферой и задачи политики в области управления информационным ресурсом, а также структура организационно-правовой системы управления информационным ресурсом Украины.

Ключевые слова: информация, информационное общество, информационная политика, информационный ресурс, государственная политика, органы государственного управления, национальная безопасность, информационная сфера, информационный суверенитет, научно-техническая информация.

SUMMARY

Oleksandr V. Sosnin. The State Politics in the Field of Information Resource Management. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Science (Politics), speciality 23.00.02 – political institutes and processes. – Odessa National Law Academy, Odessa, 2005.

The author presents the complex investigation of state politics in the field of formation, effective employment and legal regulation of Ukraine's information resource. The thesis clarifies the role of state in the informational activities regulation in the context of informational society formation and deep social transformations. It constructs the sense and scope of term "informational sovereignty of a state", so main assignments to assure the informational sovereignty of Ukraine.

Thesis gives the classification of national interests in the informational sphere correspond to its subjects. The author defined the sense, goal, principles, objects, tasks of state informational politics in the current conditions. Based on the analysis of large scope of factual materials about functioning of bodies of legislative and executive state power in Ukraine in the informational sphere, the thesis defines the principles, directions and peculiarities of state power bodies activities on effective Ukraine's information resource management. It formulates the main directions of optimizing of organizational structure of state bodies responsible for informational sphere, of their functions and authorities.

The author created the concept of legal regulation on information resource functioning with the object to assure the effective functioning of national information sphere, its integration to worldwide informational and political-legal space.

Key words: information, informational society, informational politics, information resource, state politics, state power bodies, national security, informational sphere, informational sovereignty, scientific and technical information.